

Pregledni rad
UDK 398 Miklaušić-D. Lomnica (091)(497.5)
Primljeno 2013-01-22
Prihvaćeno za tisak 2013-04-15

ULOGA VOJKA MIKLAUŠIĆA U OBLIKOVANJU TRADICIJSKE KULTURE TUROPOLJA

Vesna Župetić, Velika Gorica

Sažetak

Vojko Miklaušić entuzijast je koji je sedamnaest godina skupljao i bilježio narodnu kulturu Turopolja, a posebno kulturnu baštinu Donje Lomnice. Trideset godina nakon njegove smrti objavljena je knjiga Plemeniti puti. Na 360 stranica predstavljena je svakodnevica turopoljskog seljaka na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće. Analizom knjige Plemeniti puti, u ovom radu razmatra se njena uloga u očuvanju i promicanju lokalnog kulturnog identiteta. Urbanizacija i globalizacijski procesi ubrzano rastaču okvire tradicijskih kultura i kreiraju nove stvarnosti – pogotovu Turopolja, koje je geografski smješteno na rubnim dijelovima najveće urbane sredine u Hrvatskoj - Zagreba, podložno spomenutim utjecajima. Promjenama životnih stilova nestaju međugeneracijske veze unutar zajednice, redefiniranjem njena kulturnog identiteta ujedno se gubi i tradicionalni način prenošenja znanja, vještina i običaja. Stoga je temeljna vrijednost knjige Plemeniti puti da osigurava dostupnost znanja o kulturnim tradicijama Turopolja, imajući ulogu međugeneracijskog posrednika u očuvanju i prenošenju tih znanja i običaja na nove generacije.

Kulturni identitet Turopolja utemeljen je, prije svega, u kolektivnoj svijesti o prostoru na kojem su oduvijek živjeli slobodni ljudi, plemići. Višestoljetno nastojanje da se sačuva slobode i plemenske tradicije utjecalo je na formiranje zatvorene zajednice nesklone promjenama, zajednice koja uporno slijedi tradiciju sve do današnjih dana. Oblikovanju ovakve percepcije te njenoj održivosti kroz povijest pridonijela je najstarija upravno-politička organizacija u Turopolju, Plemenita općina turopoljska, koja je u kontinuitetu trajala od XIII. stoljeća do 1947. godine. Za očuvanje običaja značajno je osigurati prijenos kulturnih tradicija i vještina na nove naraštaje jer će u suprotnom nestati. Do pojave Vojka Miklaušića svjedočanstvo o svakodnevici turopoljskog seljaka prenosilo se usmenom predajom.

Ideja ovoga rada pozicioniranje je etnografske ostavštine Vojka Miklaušića u kontekst suvremenih pogleda koji se zalažu za zaštitu lokalnih kulturnih identiteta.

Ključne riječi: Vojko Miklaušić; tradicijska kultura; Turopolje; Plemeniti puti; Donja Lomnica, običaji

Etnološka građa koju je sedamnaest godina skupljao entuzijast Vojko Miklaušić¹ objavljena je 1994. godine u knjizi *Plemeniti puti*. Izdavač je Matica hrvatska - Ogranak Velika Gorica, a knjigu su za tisak priredili supruga pokojnog Vojka Miklaušića, Blaženka Miklaušić te Vida Lučić i Božidar Prosenjak. U predgovoru koji je još 1952. godine napisao sam Vojko Miklaušić iščitava se vremenski period i pokretački motiv sveobuhvatnog i opsežnog bilježenja turopoljske tradicijske kulturne baštine: “Kad sam 1935. počeo bilježiti riječi mojih sugovornika Lomničana Turopoljaca, činio sam to zbog neke osebujne privlačnosti tih izraza, koji su govorili o bogatoj izražajnosti jednog jezika, koji nam je donekle srodan a donekle sve više stran” (Miklaušić, 1994:7). Vojko Miklaušić je zaljubljenik u tradicijsku baštinu općenito, a posebno Turopolja i Donje Lomnice, u kojoj je proveo zajedno s obitelji gotovo cijeli svoj kratki život. Predanim radom u bilježenju etnografije Donje Lomnice dao je izniman prilog kulturnoj baštini mjesta i cijele regije.²

Turopolje nije ostavilo ravnodušnim mnoge putnike, pjesnike i pisce koji su se našli u njemu, slučajno ili s namjerom. Mnogi od njih dali su doprinos turopoljskoj baštini, na svoj način i u okviru svojega osebujnog izričaja poput Šenoe, Zagorke, Kolar. Putopisac Matko Peić u *Skitnjama* prenosi svoj doživljaj turopoljske ravnice opisujući njena sela, prirodu i život turopoljskih seljaka. Doživljaj turopoljske nizine pretočio je riječima “... pruža ti se pogled dolje u bezazleno naše nizozemlje, u bijelo oblačno obzorje, u kraj topao kao zablacene rodine grudi, u kraj šutljivih žutih osa u starim kruškama i crnih mladih pijavica koje se uzaludno traže nježnim grčevima u mulju između pasjih kućica i vrtova punih malih plavih lokava” (Peić, 2002:56). Zagorka, Šenoa i Kolar fabule svojih romana smjestili su u turopoljsku ravnicu. Pored ovih literarnih izričaja koji se

¹ Vojko Miklaušić (1916. Veliki Rat - 1963. Donja Lomnica) doselio je s obitelji u Donju Lomnicu 1922. godine kada je, kako bilježi Emilij Laszowski, njegov otac Dinko Miklaušić preuzeo upravu škole u Donjoj Lomnici (Laszowski, 1924:32). Vojko je studirao na tehničkom fakultetu koji nije završio jer se teško razbolio pred sam kraj studija. Kratko vrijeme radio je na poštanskoj radio-postaji u Velikoj Gorici (1942. g.), a od 1944. godine u Osijeku kao urednik emisije “Za naše selo”. Zbog iznimnog interesa za narodnu kulturu slušao je predavanja na studiju etnografije, obilazio je sela i zapisivao iskaze starijih osoba. Umro je 1963. godine ostavivši bogatu etno građu koja će tek 1994. godine biti pripremljena i tiskana u knjizi *Plemeniti puti* (Velikogorički leksikon, 2007:149-150.; Turopoljski vjekopisi, 1996:128).

² Od 1996. godine, u mjesecu listopadu, Kulturno-umjetničko društvo *Nova zora* organizira manifestaciju *Vojkovi dani* kojom daje priznanje svojem zborovođi za njegov nesebičan rad na očuvanju kulturne baštine, a zahvalni mještani odali su mu počast na način da su jednu ulicu u Donjoj Lomnici imenovali Vojkovo Miklaušić.

temelje na fikciji, postoje brojni povijesni izvori o Turopolju³, ali do pojave Vojka Miklaušića svjedočanstvo o svakodnevicu turopoljskog seljaka prenosilo se isključivo usmenom predajom. Vojkova fascinacija turopoljskom nizinom i njezinim stanovnicima potaknula ga je da zapiše njihove običaje, govor, pjesme i plesove, da ovjekovječi njihov način života na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće.

U knjizi *Plemeniti puti* na blizu 360 stranica zabilježena je i predstavljena narodna kultura Turopolja, a najvećim dijelom jednog malog mjesta u srcu Turopolja, Donje Lomnice. Etnološki zapis podijeljen je u dva dijela. U prvom dijelu knjige zabilježena je muzikološka građa crkvenih i svjetovnih obilježja, a u drugom dijelu građa etnografskog i leksikografskog sadržaja. Etnografski dio sadrži zapise o godišnjim običajima i običajima kroz životni ciklus čovjeka, o gospodarstvu zajednice, o jelima, narodnim lijekovima, dječjim igrama i brojalicama, zagonetkama, šalama i pošalicama, poslovicama i izrekama te molitve. Uz tekst su priložene fotografije Donje Lomnice i Lomničana. Uz pomoć članova kulturo-umjetničkog društva "Nova zora"⁴ Miklaušić je snimio fotografije na kojima se nalaze rekonstruirane slike iz svakodnevnog života mještana. Na fotografijama su ujedno dokumentirani krajobrazi i vizure naselja i njegove okolice te tipovi graditeljstva na početku 20. stoljeća. Tehničko obrazovanje pomoglo mu je da u poglavlju *Nacrti, skice i crteži* vrlo vješto skicira dječje igračke, odjeću, brojne uporabne predmete u kući i gospodarstvu, motive i tehnike narodnog ukrašavanja. Zadivljuje koliko je jaka potreba naroda da se umjetnički izrazi te u neposrednom okolišu pronalazi najnevjerovatnije materijale u koje ugrađuje svoje umijeće. Sve što umjetnički duh prepozna i ljudska ruka može oblikovati poslužilo je kao materijal za umjetničko izražavanje: slama, drvo, trska, vuna, koža, tekstil, glina, tijesto, jaja i drugo.

Sastavni dio knjige je i rječnik turopoljskog govora. U predgovoru Miklaušić objašnjava metodologiju izrade rječnika, izlaže osnovni kriterij kojim se rukovodio pri odabiru riječi koje će uvrstiti u rječnik: "Po sudu poznavalaca kajkavskog dijalekta turopoljski dijalekt je najpravičniji i najčišći. Ovdje nisu sabrane riječi i izrazi iz dnevnog života niti nazivi običaja, svakodnevnih stvari, već pretežno izrazi, koji su izvan živog jezika ili zaboravljeni, jer su dijelovi jezika stare genera-

³ Arhiv Plemenite općine turopoljske, koji obujmom građe ne zaostaje mnogo za arhivom Dubrovačke Republike, najopsežniji je i temeljni povijesni izvor regije

⁴ Učitelj Juraj Bodić osnovao je 1920. godine tamburašku sekciju nakon koje se ubrzo osnivaju pjevački zbor i dramska skupina. Prema prijedlogu Stjepana Lektorića društvo je dobilo ime "Nova zora". "Nova zora" postaje 1928. godine članom Hrvatskog pjevačkog saveza te se ta godina uzima i kao godina službenog osnivanja društva. Od 1926. do 1929. godine zborovođa je Nikola Toth, a 1935. godine tu dužnost preuzima Vojko Miklaušić. Društvo je vrlo uspješno na pjevačkim nastupima te Rudolf Matz sklada pjesmu "Lomničanke" koju izvode 1937. godine na festivalu Hrvatskog pjevačkog saveza (Kulturno-umjetničko društvo "Nova zora" Donja Lomnica, 1998: 12-18).

cije kajkavaca, koja izumire” (Miklaušić, 1994:315). Svojestvo jezika kao i, uostalom, cjelokupne tradicijske kulture jest da se mijenja, nadograđuje, iz naraštaja u naraštaj prilagođavajući se novim životnim izazovima i potrebama. Rječnik je zapis riječi i izraza koji više nisu u upotrebi, izveden je prema sjećanju kazivača s ciljem da se sačuva kao prilog nematerijalnoj kulturnoj baštini Turopolja.

U poglavlju *Crkvene popijevke* na šezdesetak stranica zabilježene su dijelom u notnom zapisu, a dijelom i bez njega, crkvene pjesme kroz kalendarsku godinu. Prigodničarske crkvene pjesme sadržajem i ugođajem vezane su uz crkvene blagdane te su podijeljene na manje cjeline sljedećih podnaslova: *Adventske, Božićne, Božićne pastirske, Zvezdarske, Svijećnica, Korizma, Uskrs, Sv. Trojstvu, Marijanske*,⁵ *Jezušek*, *Svecima te Kada pojde duša z mene*. Pjesme izražavaju duhovna stanja i vjerovanja, u njih su pretočeni način života seoske zajednice, navike, nade i očekivanja. Primjerice, u stihovima jedne od *zvezdarskih popijevki* oslikan je običaj slavljenja novogodišnjih blagdana. U to vrijeme čestitari obilaze kuće, a ukućani ih darivaju.

“Dober večer gospodar
Bog vam dobre lude dal.
Gospon po iže išćeju
Nam mali darek mečeju
Gospa škrinje otpiraju
Nam darek na put zbiraju
Deklice po hiže skačeju
Nam peharce natačeju”

(Miklaušić, 1994:39)

Muzikološka građa posvećena narodnim *popijevkama* zabilježena je na 57 stranica i tematski podijeljena u cjeline: *Po junački, Po devojački, Jurjevske, Ivanjske, Žetvene, Svadbene i Šaljive*.

Tradicijska glazba izraz je čovjekove svakodnevice, njegov je suputnik u javnom i privatnom životu. Odražava nacionalnu, etničku i lokalnu pripadnost.

⁵ Marijanske pjesme pjevale su se u vrijeme hodočašća na Mariju Bisticu, Hrvatsko zagorje. Praksa hodočašćenja na Mariju Bisticu započela je 1684. godine. Donjolomničani imaju dugačku tradiciju hodočašćenja na Mariju Bisticu. Najraniji zapis o tome pronalazimo u crkvenim zapisima Župe u Velikoj Gorici u čijem je sastavu Donja Lomnica. Od 1977. Donja Lomnica postaje zasebna Župa Sv. tri kralja koja takvu praksu i dalje nastavlja. Hodočašća na Mariju Bisticu i danas se organiziraju svake godine početkom rujna. Sjećanje na ovaj običaj zapisano je u knjizi *Plemeniti puti* “*Da su se ludi vraćali z Bistre prespavali su na Vukovine i bili na prošćenju na Veliku Mešu. Kip se Marijin nosil v prošeciji oblečen v modru svilu s krunom na glave od zlata*” (Miklaušić, 1994:138).

Stvarana je na narodnom jeziku, u nju su pretočena osobna i društvena emocionalna stanja, daje uvid u životni stil zajednice. Glazba omogućava zabavu i opuštanje nakon teškog rada, njen je značaj neprocjenjiv jer zadovoljava društvene i kulturne potrebe pojedinca i zajednice: prati svečanosti, obrede te poslove kroz godinu. Tradicijska glazba sadrži *identitetski kôd* određene zajednice, njome se razmjenjuju i prosljeđuju značenja, prije svega, među njenim članovima, ali isto tako služi za predstavljanje zajednice drugima u sadašnjosti i u budućnosti. Svojevremeno jest mogućnost prenošenja *identitetskog koda* kroz vrijeme jer omogućava da se s pomoću teksta i glazbe rekonstruira način života predaka, njihovo poimanje svijeta i događaja.

*“Do bu tebe pole oral
Da ja budem iti moral?
Do bu tebe trava kosil
Da ja budem pušku nosil?
Do bu tebe šuma sekel
Da budem sablu vlekel?”*

(Miklaušić, 1994:87)

Navedeni stihovi prilog su iznesenoj tezi o tradicijskoj glazbi kao građi pomoću koje se može rekonstruirati životni stil zajednice u određenom povijesnom vremenu. Osim što je u stihovima izražena strepnja mladića, ali i cijele zajednice zbog odlaska u vojsku, stihovi nose informaciju o obvezama muških članova, koje možemo podijeliti na obveze prema široj društvenoj zajednici, državi: služenje vojnog roka te obveze unutar uže zajednice, obitelji, a svode se na poslove koje obavljaju muški članovi obitelji. U stihovima koji slijede ispjevan je običaj udvaranja. Mladić odlazi pod prozor svoje izabranice i nosi joj na poklon jabuku. Narodna glazba obiluje sadržajima iz kojih se mogu rekonstruirati običaji tradicijskih zajednica.

*“Snočka sam ti draga pod obluk dohajal
Pod obluk dohajal mali dar donášal
Črlenu jabuku vu črlenom rupcu”*
(Miklaušić, 1994:98).

Poglavlje *Narodne popijevke* započinje domoljubnom pjesmom *Lepo moje Turopole*. Prema zapisu, pjesma pripada glazbenoj baštini Lomničana. Ako pod pojmom tradicija shvaćamo kontinuiranu i dugotrajnu predaju običaja, znanja i vještina unutar jedne ljudske zajednice koja je oblikovana geografskim i klimatskim uvjetima, povijesću i vjerom, za razumijevanje ove pjesme, kao i za razumi-

jevanje odabranog naslova same knjige treba posegnuti daleko u povijest zajednice čiju kulturnu baštinu prezentira.

Čitaocu koji ne poznaje povijest i kulturu Turopolja sintagma *Plemeniti puti* nejasna je i bez dubljeg značenja. S druge strane, poznavaoći povijesti i kulture Turopolja u naslovu knjige prepoznaju jednu od bitnih identitetskih odrednica Turopolja ukorijenjenu u povijesnom nasljeđu. Poveznica naslova knjige i stiha “*Imaš dome plemenite i starine ponosite*” (Miklaušić, 1994:73) u pjesmi *Lepo moje Turopole* jest riječ *plemeniti*. *Plemenito Turopolje u kojem žive plemeniti Turopoljci* i danas je najčešće korištena rečenica u samopredstavljanju stanovnika ove regije. Izvorište ove samopredodžbe u višestoljetnoj je borbi Turopoljaca za očuvanje *plemstva*. Gledano u povijesnom kontekstu, plemićki status garantirao je određene slobode poput prava na imovinu i pravo na sudjelovanje u javnom životu, a ta su prava u prošlosti Turopoljcima često uskraćivana. I baš ta stalna ugroza slobode imala je za posljedicu stvaranje jedne zatvorene, tradicijske zajednice nesklone promjenama. Promatrajući zajednicu u kojoj je živio, Miklaušić je uočio ovo njeno obilježje te je u predgovoru napisao: “Turopolje je zbog čuvanja svojih plemenskih tradicija najkonzervativniji predio kajkavaca, i slijedi tradiciju unazad više stoljeća” (Miklaušić, 1994). Za objašnjenje prilika u Turopolju te za shvaćanje životnog stila njegovih stanovnika važno je nešto reći o tom prostoru i njegovoj povijesti.

Najranija upotreba naziva *Polje Turovo* zabilježena je 1334. godine u zborniku arhiđakona Ivana Goričkoga i to je jedini slučaj sve do 16. stoljeća. Od 16. stoljeća uz naziv *Polje zagrebačko* koji u sebi sadrži mnogo širi prostorni obuhvat od današnjeg Turopolja, sve je češća upotreba naziva *Turovo polje* koji od 18. stoljeća i prevladava. *Turopolje*⁶ je dobilo ime po pragovedu ‘tur’ koje je obitavalo u njegovoj nizini sve do 17. stoljeća. Riječ ‘tur’ je slavenskog podrijetla, ima svoje mjesto u slavenskoj mitologiji što govori da su ga Slaveni poznavali i u svojoj pradomovini. Turopolje je prostor jugoistočno od Zagreba do Siska, između rijeka Save i Odre. No, ova definicija ne daje potpun opis granica te regije. Složeniji i sveobuhvatniji pristup u definiranju prostornog pojma i identiteta regije Turopolje dala je profesorica Borna Fuerst-Bjeliš. Prostornu i identitetsku definiciju Turopolja temelji na njegovim prirodnim i egzistencijalno-proizvodnim te socio-kulturnim obilježjima. Iako sam naziv evocira nizinski tip prostora, pobrđe Vukomeričkih gorica neizostavni je dio ove regije jer, prema Bjeliš, “analiza prirodne sredine Turopolja u kulturno-ekološkom smislu ukazuje da Vukomeričke gorice i nizin-

⁶ Drugačije viđenje podrijetla imena *Turopolje* daje Danijel Alerić u radu *Problem imena predjela Turopolja*. Prema njemu, naziv *Turopolje* je “hrvatska prilagođenica” latinske riječi *praepceptore* ili *preceptor* koja je označavala samostanskog poglavara katoličkog reda ivanovaca koji su u 12. stoljeću imali posjede u Turopolju i samostan u Starom Čiču (Alerić, 1999:19-46).

ski prostor čine komplementarnu, logičnu, egzistencijalnu proizvodnu cjelinu” (Fuerst-Bjeliš, 2012:13). Egzistencijalno-proizvodnu povezanost nizinskog dijela s Vukomeričkim goricama vidi u tradicijskom gospodarstvu ovih područja: svinjogojstvu u Turopoljskom lugu, vinogradarstvu i polikulturi u Vukomeričkim goricama te polikulturi i uzgoju žita u nizini. O komplementarnosti nizinskog dijela i Vukomeričkih gorica govore i zajednička socio-kulturna obilježja koja se ogledaju u govornom tipu kajkavskog narječja, kulturnom krajoliku, regionalnoj svijesti te upravno-političkoj i crkvenoj organizaciji prostora kroz povijest. Bjeliš je mišljenja da je regionalni identitet Turopolja prije svega “utemeljen u kolektivnoj svijesti o jedinstvenosti i homogenosti prostora”, on je proizvod kulturnog nasljeđa (Bjeliš, 2012). Oblikovanju takve percepcije te njenoj održivosti kroz povijest najznačajnije je pridonijela najstarija upravno-politička organizacija u Turopolju, Plemenita općina turopoljska koja je u kontinuitetu trajala od XIII. stoljeća do 1947. godine. Kralj Bela III. (IV) je 1225. godine uzdigao jedan rod Turopoljaca u plemiće te se “ishodištem turopoljskog plemstva i temeljem uređenja i razvitka plemenite općine turopoljske” smatra upravo povelja kralja Bele III. (IV) (Laszowski, 1910: 237). Od tog roda potekle su samo neke porodice. Što je s ostalim Turopoljcima i njihovom “*plemenšćinom*”?⁷ Prema Laszowskom, izvorište plemićkog statusa ostalih Turopoljaca zemljišni je posjed i “vlasnost” nad turopoljskim šumama koje im pripadaju po plemenskom pravu, a ne kraljevske darovnici (Laszowski, 1910:241). Turopoljcima plemstvo nije darovano, kronološki je starije, njihovo plemstvo temelji se na zemljišnom posjedu koje se nasljeđuje po pravu koje proistječe iz pripadnosti određenom rodu i plemenu. O nasljednom pravu Miklaušić je zabilježio sljedeće riječi svojih kazivača: “Če bi jen ali drugi brat, po odredbe Božeg suda kojeg se vpravila vmrl prez naslednika, ima imetek pokojnika prejtj vekuvečnem pravom na najbližega negovog preživelog brata, ali na njegovog naslednika... Če ni bilo potomstva pravo je išlo občinu” (Miklaušić, 1994:136). Ako izumre čitav jedan rod, njegov se posjed vraća plemenu, općini. Nasljedna prava uređena su i zapisana 1560. godine prilikom obnove turopoljskog bratstva. Ugovorom obnove bratstva običajno pravo dobilo je snagu zakona nakon potvrde kralja Rudolfa II. 1582. godine. Tom prigodom Turopoljci su se “priznali braćom kao da su od jednoga roda potekli” te na taj način uređili da imovina Turopoljaca ne može pripasti državi “dok god živi i samo jedan Turopoljac” (Laszowski, 1911:87).

Sam naziv Plemenite općine turopoljske sadrži identitetske odrednice ovog prostora: *plemenita* znači da tu žive slobodni ljudi te *općinski* način upravne organizacije teritorija. Ustroj Plemenite općine turopoljske temelji se na drevnoj ple-

⁷ Nasljedno dobro, zemljišni posjed (Laszowski, 1911:86).

menskoj organizaciji prema kojoj pleme osniva *župu-općinu* na čelu sa županom, a rod *sučiju* sa sucem na čelu. Prateći morfološke karakteristike prostora dijeli se na Polje i Vrhovlje na obroncima Vukomeričkih gorica. U Polju se organizira četrnaest sučija: Buševac, Velika Gorica, Mala Gorica, Hrašće, Kobilić, Kuče, Kurilovec, Donja Lomnica, Gornji i Donji Lukavec, Velika Mlaka, Mraclin, Pleso i Rakitovec. U Vrhovlju ih je osam: Bukovčak, Cerovski vrh, Cvetković Brdo, Dragonožec, Dubranec, Gustelnica, Prvonožina i Vukomerić. Ovakav ustroj Plemenite općine zadržao se sve do njenog ukinuća 1947. godine, dok su se tijekom povijesti događale promjene u društveno-političkoj organizaciji prostora čime su se ujedno smanjivale i njene ovlasti. Povijest Turopolja je nastojanje da se zadrže prava i slobode čime ona ujedno postaju i najvažnija okosnica za formiranja identiteta regije.

Vojko Miklaušić započeo je svoj rad na bilježenju turopoljske etnografije 1935. godine, u vrijeme kada je u narodu još uvijek bilo vrlo živo sjećanje na, kako bi rekli Turopoljci, *starine*, u vrijeme kada je još uvijek djelovala Plemenita općina turopoljska i njene sučije, ukinuta je 1947. godine. Sučija Donja Lomnica uz Mraclin najveće je selo u Turopolju. Pisana povijest Donje Lomnice započinje 1279. godine kada se po prvi put spominje u kupoprodajnom ugovoru u kojem se Lomničanima pridaje status "plemići polja zagrebačkog" (Laszowski, 1910:310).

U kulturnom krajoliku mjesta prevladavaju drvene kuće od hrastove grade pokrivene slamom. Obično su to prizemnice sljedeće prostorne organizacije: "vedričnak, pristošek, prva hiža, druga hiža, komorka, sukašnica, zmetnak" (Miklaušić, 1994:206). U povijesti mjesta zabilježeno je postojanje nekoliko kurija, no u Miklaušićevo vrijeme jedina koja je još ostala kurija je obitelji Modić-Bedeković. Fotografija kurije prikazuje ovo velebno drveno zdanje koje, kako opisuje Peić "s pravom nazivaju dvor. Na blagoj uzvisini, pod ogromnom lipom, ona je uspjela da kao krevet uredne turopoljske djevojke ostane pošteđena od mahovine i lišaja. Sve su vam bludne misli: da milujete podnožje od ljubičaste hrastovine, da se lagani naslanjate na rubove prozora od jablanovine i javorovine, i da razmišljate kako je sve na svijetu samo od bare i neba. Sagom od orahovog, lipinog i akacijskog lista ulazimo kroz vrata kakva smo se navikli susretati na podrumima i stajama u ugodni polumrak predvorja, pun daha kuhanih bundeva i debelog gusjeg disanja" (Peić, 2002:50). Kurija kao i malene drvene kućice pripada kulturnom krajoliku mjesta. Drvene kuće polako su nastale, a kurija i dalje, već 200 godina (izgrađena je 1806. godine), stoji na istom mjestu kao na fotografiji koju je Miklaušić snimio 1935. godine. Kurija je i danas jedan od nezaobilaznih elementa u oblikovanju kulturnog identiteta Donje Lomnice i Turopolja.

Život Lomničana bio je organiziran u zadrugama, od kojih su se neke održale sve do tridesetih godina 20. stoljeća te su sjećanja kazivača na zadružni život bila

još svježa u vrijeme stvaranja zapisa: “Bilo je zadruga: velike po 100 duš od te 24 parov; srednje po 50 duš od te 8 parov; male po 30 duš od te 5 parov” (Miklaušić, 1994:151). Velika *družina* zahtijevala je dobru i funkcionalnu organizaciju poslova kao i uređene odnose unutar članova zadruge, a o tome se brinuo *gospodar zadruge*. Muški članovi birali su *gospodara zadruge*. Obveza gospodara je bila da organizira poslove koji su bili rodno i dobno podijeljeni: na muške, ženske i dječje poslove, rješava sukobe u obitelji te brine o potrebama svakog člana zajednice. Za razliku od *gospodara*, koji se nije birao na određeni vremenski period, njegov je položaj ovisio o njegovoj sposobnosti upravljanja zadrugom, *gospodarica* zadruge mijenjala se svake godine “... o novom letu ... To odredi gospodar a ide po redu. To more biti saka sneja ka je v zadruge 2-3 leta, ali po redu kak su došle” (Miklaušić, 1994:151-157).

Turopoljski plemići bili su siromašni seljaci ili kako su ih zvali *plemići šljivari*.⁸ Egzistencijalna održivost turopoljskih plemića bila je podložna prirodnim i društvenim promjenama. Sve veća brojnost članova u zadruzi uzrokovala je njihovu diobu što je opet vodilo smanjivanju zemljišnog posjeda i osiromašenju. Stoga su znanja i umijeća koja su omogućavala da se unutar zajednice proizvede što više potrebnih oruđa i ostalih, bilo odjevnih bilo kućanskih, potrepština često bila presudna za njezinu egzistencijalnu održivost. Poznavanje narodnih lijekova/*vraštva* bilo je također važno jer je novca za liječenje bilo malo a i liječnik je bio daleko, u gradu. Međugeneracijski transfer tih znanja bio je značajan za preživljavanje zajednice. Zbog važnosti za samoodrživost zajednice, zapisi o recepturama i načinima liječenja dobili su svoje poglavlje u knjizi.

Život unutar zadruge uređen je prema poslovima koji su se obavljali u različita godišnja doba te prema svetkovinama u liturgijskom kalendaru. Na organizaciju života utječu i događaji koji su vezani uz životni ciklus članova zadruge: rođenje, svadba, smrt. Poslovi i događaji imaju unaprijed utvrđene procedure, a uloge u njima podijeljene su ovisno o spolu, dobi i statusu u zadruzi. Svaki član zajednice točno je znao svoje mjesto, ulogu, u svakoj prigodi, a upućenost članova osigurana je generacijskim transferom koji se odvijao postupno, od najranijeg djetinjstva stalnim ponavljanjem procedura. Primjer koji potvrđuje tezu o podijeljenosti uloga (gospodar, pastiri, djeca, snahe) te o ustaljenim procedurama običaja iz kojih se jasno iščitava očekivano ponašanje članova zadruge tekst je u kojem kazivač opisuje život u zadruzi u vrijeme najvećeg kršćanskog blagdana Vuzma/Uskrasa:

⁸ Naziv za plemiće s jednim selištem. Bogati plemići osmislili su naziv za sitno/siromašno plemstvo rugajući im se zbog njihovih malih posjeda, a kasnije se naziv proširio u narodu. Ovaj posprdni naziv za siromašne plemiće koristi se i u drugim državama Austro-Ugarske Monarhije (Blagec, 2010:234-244).

”Rano v jutro na Veliki Petek gospodar iže prije sunca zijde van z iže i negde poklekne pak zmoli pet Otec našov na poštejne pet Sv. Ran’ Jezuševe. Na Velki Petek se ne kriv pekeli, neg na Mlečnu sobotu od novoga blagoslovljenoga ognja.

V Korizmi nisu muži niti v dvojke igrali, niti po junačku popevali. Doklam je na velike dane dragi Jezuš v grobu, ogen na ognišču, ni luč v svetnaku, nesu žgali ar je i dragi Jezuš v kmice.

Na Mlečnu sobotu⁹ deli na kokošje gnezdo jajce *položek*. Celo leto ostal tu zazlamenan.

Kad se zvoni razvežeju si se mivaju vode i škrope svetom vodom. I stajne. Po blagoslovu dene se deci strižavku rena na jezik da počute kakove je za nas Jezuš muke trpel.

Da se blagoslavlalo jelo na Mlečnu sobotu otprl je gospodar širom obluka i vrata kada bi i nutrek zašel blagoslov. Na Vuzem su si išli k rane sv. Meše. Gospodar potlem obišel ižu i štalu i škropil sv. vodum. Prvo jelo je vuzmeno jajce.

Vuzmenka se vužge rano v zorju na Vuzem ali na Veliku Sobotu i na ne žaravke se jajca peku. Domarice dodaju od testa race i to na dar davaju deca.

O Vuzmu se naredila *vuzmena svečenica*. I saki pastir dobi malu. Rano su se zdigali pastiri vuzmenku potpalili. Zajdni je zvan *šleputek*. Opsipali su ga šleputki. Moral i zajdni s paše” (Miklaušić, 1994:243-244).

Poimanje tradicijske kulture kao sveukupnost života jedne lokalne zajednice u određenom vremenu i na određenom prostoru, otvara pitanje o mogućnosti stvaranja zapisa svih njezinih pojavnosti te shodno tome i o utjecaju pisca na oblikovanje i prenošenje tradicijske kulture. U kontekstu ove problematike, vide-nje knjige *Plemeniti puti* kao medija pomoću kojeg se prenosi prošla stvarnost jedne mikrolokalne zajednice koja živi na lokalitetu Donja Lomnica na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, a njezina stvaraoca u ulozi *kazivača* te stvarnosti, nužno pretpostavlja da je izbor kulturnih sadržaja koje će zabilježiti iz sveukupnosti *življene kulture*, podređen njegovoj vrijednosnoj procjeni, a koja je opet odraz njegova svjetonazora. Shodno tome, uzimajući u obzir religijska uvjerenja Vojka Miklaušića, ne iznenađuje da teme poput gatanja, uroka, o duhovima nisu dobile svoje poglavlje u knjizi jer prema njegovom vrijednosnom sudu nisu bile važne. Mišljenje da vrednovanje i odabir kulturnih pojava iz sveukupnosti kulturnog nasljeđa “uzrokuje odbacivanje značajnog broja područja nekoć življene kultu-

⁹ “*Mlečna sobota*. U Velikom tjednu strogo se postilo, osobito na veliki petak. I u Veliku sobotu još je bio post, ali ne više tako strogo. Moglo se jesti *mlečno*. Između 16 i 18 sati dolazio je gospodin kapelan iz Velike Gorice blagosloviti jelo. Mlade *sneje*, iz svake zadruge po jedna, poredale su se oko kapele Sv. *Tri kralja* s košarama pokrivenim ukrasnim, domaćim, črlenim ručnicima tkanim za posebne svrhe” (Miklaušić, 1994:243).

re” odgovara pojmu kulture selektivne tradicije koji uvodi Raymond Williams u tekstu “Analiza kulture” (Williams, 2006:43). Prema njemu, kulturna tradicija je “proces neprekidnog izbora i reizbora predaka” (Williams, 2006:44). Ta selektivnost vidljiva je i u etnografskom zapisu *Plemeniti puti* koja je oblikovana prvenstveno prema individualnosti autora, ali i prema individualnostima ostalih sudionika u stvaranju knjige, a tu se misli na informatore o običajima koji su zapisivani te na urednike koji su u okviru sveukupne Miklaušićeve ostavštine odabrali sadržaj koji će objaviti.

ZAKLJUČAK

U kontekstu suvremenih shvaćanja tradicijske kulture kao mobilizirajućeg faktora u očuvanju identiteta lokalnih zajednica, značenje knjige *Plemeniti puti* upravo je u bogatstvu prezentacijskih mogućnosti zabilježenih kulturnih obrazaca. Globalizacijski procesi ubrzano mijenjaju stvarnosti te “su afirmacija i promicanje lokalnih, tj. mikrokulturnih, identiteta u kontekstu kulturne raznolikosti i međukulturne komunikacije postali jednim od najvažnijih pitanja suvremenih kulturnih politika i kulturnog razvoja i na europskoj i na globalnoj razini. Metodologije i sredstva promicanja kulturnih identiteta, oblika tradicijske kulture i folklor a znatno su se intenzivirale u današnjem vremenu ubrzane globalizacije i društvenih promjena” (Jelinčić, Žuvela Bušnja, 2008:51). Za očuvanje tradicijskih kultura najvažnije je osigurati prijenos kulturnih tradicija i vještina jer u globalnom okruženju mnoštvo raznovrsnih utjecaja i informacija može dovesti do promjene kulturnih tradicija zajednice. Prevencija negativnih utjecaja moguća je kroz obrazovanje zajednice jer “narod, odnosno zajednica, najbolji su cenzori, ali samo ako dovoljno znaju o vlastitoj kulturi tradiciji” (Jelinčić, Žuvela Bušnja, 2008:63). Knjiga *Plemeniti puti* osigurava dostupnost znanja o kulturnim tradicijama Turopolja. Ubrzana promjena životnih stilova nepovoljno utječe na međugeneracijske veze unutar lokalne zajednice što opet dovodi u pitanje međugeneracijski transfer tradicijskih znanja i vještina. U okolnostima narušenih međugeneracijskih veza knjiga *Plemeniti puti* je u funkciju osnaživanja mikrokulturalne zajednice jer preuzima ulogu graditelja porušenih međugeneracijskih mostova. U prezentaciji kulturnog identiteta zajednice moguća su dva pristupa u odnosu na knjigu *Plemeniti puti*. Sama knjiga je element oko kojeg se gradi kulturni identitet zajednice i/ili legitimni predstavnici zajednice, a to su društvene i političke organizacije, kulturne i znanstvene institucije, preuzimaju iz nje određene sadržaje koje prezentiraju kao kulturni identitet zajednice. Prema Jasni Čapo Žmegač “svaka se zajednica, naime, služi svojom prošlošću jer u njoj može naći opravdanje svojega postojanja u sadašnjosti. Iz ukupnog povijesnog nasljeđa ona

će izabrati one elemente koji u određenom trenutku odgovaraju njenim interesima i vrednotama u sadašnjosti” (Čapo Žmegač, 1998:17).

LITERATURA

Čapo Žmegač, Jasna. 1998. Elementi hrvatske seljačke kulture u prostoru i vremenu. U: *Etnografija: Svagdan i blagdan hrvatskog puka*. Jasna Čapo Žmegač et al., ur. Zagreb: Matica hrvatska, 9-22.

Dubravica, Branko i Agneza Szabo. 2007. *Velikogorički leksikon*. Biblioteka “Albatros”, posebno izdanje-knjiga trideset osma. Velika Gorica: Pučko otvoreno učilište Velika Gorica.

Fuerst-Bjeliš, Borna. 2012. Turopolje –Što je to? Historijskogeografski pogled na prostorni pojam i identitet tradicijske regije. *Luč. Časopis ogranka Matice hrvatske Velika Gorica*, br. 1:13-19.

Jelinčić, Danijela Angelina i Žuvela Bušonja, Ana. 2008. Uloga medija u predstavljanju, mijenjanju i kreiranju tradicije. U: *Predstavljanje tradicijske kulture na sceni i u medijima*. Aleksandra Muraj i Zorica Vitez, ur. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku i Hrvatsko etnološko društvo, 51-53.

Laszowski, Emilij. 1910. *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, svetak I*. Zagreb: Izdao Emilij Laszowski o trošku Plemenite općine turopoljske.

Laszowski, Emilij. 1911. *Povijest plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, svetak II*. Zagreb: Izdao Emilij Laszowski o trošku Plemenite općine turopoljske.

Laszowski, Emilij. 1924. *Povijest plemenite općine Turopolja. Svezak III. Prosvjetni rad*. Zagreb: Izdao Emilij Laszowski o trošku Plemenite općine turopoljske.

Miklaušić, Vojko. 1994. *Plemeniti puti*. Donja Lomnica: Matica hrvatska – Ogranak Velika Gorica.

Peić, Matko. 2002. *Skitnje, 4. izdanje*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Smolković, Stanka, Štepanić, Slavko i Šafran, Ankica. 1998. *Kulturno-umjetničko društvo “Nova zora” Donja Lomnica: 1928-1998*. Monografija. Donja Lomnica: Kulturno-umjetničko društvo “Nova zora”.

Turopoljski vjekopisi: Biografski leksikon Turopolja. Ur: Branko Dubravica. Biblioteka “Albatros”, posebno izdanje-knjiga šesta, 1996. Velika Gorica: Narodno sveučilište Velika Gorica.

Williams, Raymond. 2006. Analiza kulture. U *Politika teorije. Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*. Dean Duda, ur. 2006: 35-59.

Alerić, Danijel. 1999. Problem imena predjela Turopolje. *Rasprava Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, knj. 25., 1999:19-46. <http://www.hrcak.srce.hr/file/103103> Preuzeto: 5. listopada 2012.

Blagec, Ozren. 2010. Bela IV. i kalničko plemstvo. *Cris* br.1.

<http://www.hrcak.srce.hr/file/101457> Preuzeto 5. listopada 2012.

THE ROLE OF VOJKO MIKLAUŠIĆ IN MODELING THE TUROPOLJE
AREA'S TRADITIONAL CULTURE

By Vesna Župetić, Velika Gorica

Summary

Vojko Miklaušić was an enthusiast who collected and noted down material about the various aspects of the Turopolje folk culture during a seventeen year period, especially the cultural heritage of Donja Lomnica. His book Plemeniti puti was published thirty years after he passed away. The everyday life of the Turopolje peasant at the turn of the 19th into the 20th century was described on page 360. By analyzing the book Plemeniti puti, the paper's author elaborates on its role in preserving and promoting the local cultural identity. Urbanization and globalization processes rapidly dissolve the frames of traditional cultures and create new reality – especially that of Turopolje which is geographically positioned on the fringes of the largest urban area in Croatia – the town of Zagreb, and is thereby subject to the mentioned influences. Changes of life styles cause the disappearance of ties between generations within a community, and the traditional manner of handing over knowledge, crafts and customs is lost in the process of cultural identity redefinition. Therefore, the fundamental value of the book Plemeniti puti is to provide available knowledge on Turopolje's cultural traditions.

The cultural identity of Turopolje is based firstly in the collective consciousness about the area where free people, nobles had always lived. The efforts through many centuries to preserve freedom and tribal tradition had influenced the forming of a closed community not inclined to make way for changes, a community that is up to present times following tradition in a persistent manner.

The idea of this paper is to position the ethnographic heritage of Vojko Miklaušić into the context of contemporary views aiming to protect local cultural identity.

Key words: Vojko Miklaušić; traditional culture; Turopolje; Plemeniti puti; Donja Lomnica, customs